

Г. І. КОВТУН¹, О. А. КАНЮРА²

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ОРГАННОГО ДОНОРСТВА ТА ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ

¹Інститут серця МОЗ України, м. Київ, Україна²Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Мета: провести соціологічне дослідження серед пацієнтів, лікарів-невропатологів, лікарів-анестезіологів як потенційних учасників процесу трансплантації органів і визначити фактори розвитку органного донорства та трансплантації органів.

Матеріали і методи. У роботі проведено медико-соціологічне дослідження лікарів-невропатологів, лікарів-анестезіологів, пацієнтів. Анкетуванням охоплено репрезентативну вибірку сукупність: 417 лікарів-невропатологів, 453 лікарів-анестезіологів комунальних закладів охорони здоров'я України та 411 пацієнтів Інституту серця МОЗ України.

Результати. Трансплантологія сьогодні стала однією з галузей, де передові медичні технології поєднуються з багаторічним науковим досвідом. Актуальність проблеми вдосконалення системи організації трансплантації органів зумовлена високою поширеністю захворювань, що призводять до даної категорії оперативних втручань.

В Україні на фоні системи донорства органів, що розвивається, недостатньо вивчені такі аспекти, як специфіка організації системи трансплантації органів, підготовка кадрів для проведення трансплантації, відсутність аналізу ставлення населення до проведення донорства органів. Втім, одним із пріоритетних напрямків у вирішенні даної проблеми є моніторинг думки пацієнтів, лікарів-анестезіологів і невропатологів у розрізі організації роботи системи донорства та трансплантації органів.

У статті за допомогою соціологічного дослідження пацієнтів, лікарів-невропатологів, лікарів-анестезіологів, потенційних учасників процесу трансплантації органів, здійснено спробу виокремлення факторів розвитку органної трансплантації, що направлені на збереження життя пацієнтів із термінальною стадією захворювань серця, легень, печінки та нирок.

З'ясовано, що респонденти достатньою мірою не володіють інформацією з проблем розвитку донорства та трансплантації органів, не орієнтуються в сучасній нормативно-правовій базі, що гальмує і без того прогрес цього напрямку.

Висновок. Отримані дані підтвердили доцільність виокремлення факторів розвитку органної трансплантації, що направлені на збереження життя пацієнтів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: соціологічне опитування; невропатологи; анестезіологи; фактори; донорство; трансплантація органів.

З середини 1980-х рр. трансплантація як галузь медицини з експериментальної медичної практики перетворилася в медичну рутину і стала широко імплементованою у великій кількості пацієнтів.

У більшості передових країн світу трансплантація органів і тканин вважається однією з найбільш перспективних галузей охорони здоров'я, яка передусім фінансово підтримується державою. На відміну від інших медичних спеціальностей, «вродженою» особливістю трансплантації є дорожнє обладнання та препарати і навіть не міждисциплінарний характер цієї медичної діяльності, а її залежність від самого незвичайного, з традиційного погляду, ресурсу, необхідного для надання цієї допомоги – ресурсу «здорових» донорських органів [1]. Оскільки трансплантація органів – звичайна медична професія, найважливішою проблемою трансплантаційної медицини стала постійна

нестача донорських органів. З 1990-х рр. кількість пацієнтів, які отримували лікування за допомогою трансплантації, зараз постійно перевищує кількість органів, які можна отримати як від донорів, так і від живих людей [2]. У 1991 р. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) опублікувала перший у світі «Посібник з трансплантації», в якому чітко вказано, що найбільш бажаним видом донорства органів є посмертне донорство, тоді як довічне донорство слід розглядати як вимушений захід [3]. Виникнення трансплантології сприяло формуванню нової наукової парадигми – системного міждисциплінарного (філософського, соціологічного, медичного, психологічного, богословського) осмислення питань донорства органів [4]. Розвиток трансплантації вимагав розвитку біоетики як нового міждисциплінарного міжкультурного простору сучасного світу, в якому формується

зіткнення старих і нових цінностей у сфері біотехнології [5].

Оскільки стали очевидними технологічні досягнення трансплантаційних операцій із трансплантації донорських органів, це дозволило поряд із розвитком біоетики почати вирішувати психологічні проблеми, покращувати якість життя пацієнтів, їх успішну адаптацію до суспільства, повернення до роботи після операції [6].

На сьогодні найбільш поширеними дослідженнями за кордоном є ті, що стосуються ставлення різних верств населення до донорства органів, етичних та правових аспектів донорства людських органів і перспективи штучних органів [7, 8].

Мета роботи: провести соціологічне дослідження серед пацієнтів, лікарів-невропатологів, лікарів-анестезіологів як потенційних учасників процесу трансплантації органів і визначити фактори розвитку органного донорства та трансплантації органів.

Матеріали і методи. Для досягнення поставленої мети у роботі проведено медико-соціологічне дослідження лікарів-невропатологів, лікарів-анестезіологів та пацієнтів. Анкетуванням охоплено репрезентативну вибірку сукупність: 417 лікарів-невропатологів, 453 лікарів-анестезіологів комунальних ЗОЗ України та 411 пацієнтів Інституту серця МОЗ України. Застосовувалися загальнонаукові методи аналізу, синтезу, узагальнення, інтерпретації наукових даних, а також системний підхід.

Результати дослідження та їх обговорення. Проведене соціологічне дослідження показало, що відповіді респондентів визначають їхнє ставлення до донорства органів, відображають їхні уявлення про трансплантацію, реалізацію її форм, а також ціннісні орієнтації про донорство органів, що сприяють виявленню донорських факторів трансплантації органа.

Так, соціологічне дослідження серед пацієнтів показало, що (50,8±2,5) % респондентів не дають згоди на посмертне донорство своїх органів. Однак (61,6±2,4) % респондентів визнали, що їхнє ставлення до трансплантації органів може змінитися, якщо трансплантацію донорського органа вимагатимуть респондент або його близькі родичі. Для (45,6±2,5) % респондентів пріоритетом для згоди на трансплантацію органів є наявність інформації про людину, яку вони могли б врятувати, (24,5±2,1) % опитаних цікавляться думкою представників релігійної конфесії про донорство органів, при цьому (30±2,3) % – вважають за пріоритет основні фінансові стимули. На даному етапі ми бачимо мотивацію як системно організоване явище.

Слід зазначити, що основні причини негативного ставлення до донорства органів у пацієнтів багато в чому зумовлені когнітивною складовою

– недостатньою обізнаністю респондентів і відсутністю чіткого розуміння принципів, методів трансплантації органів. Так, (64,5±2,4) % опитаних не володіють науковою інформацією з питання донорства, (77,9±2,0) % – не знають, як офіційно висловити згоду або незгоду на волевиявлення органів. (71,3±2,2) % опитаних вважають, що українське суспільство не готове обговорювати питання донорства органів.

Це пов'язано з різними «бар'єрами», що закріпилися в суспільній свідомості: релігійними уявленнями про смерть, існуючим у суспільстві ставленням до посмертного донорства, інформаційним голодом.

Так, (40,4±2,4) % опитаних кажуть, що відсутність знань про проблему гальмує позитивне ставлення суспільства до донорства органів і трансплантації, тоді як (30,9±2,3) % – скаржаться на відсутність повних знань про передбачувані результати трансплантації органів. (51,3±2,5) % опитаних вважають, що освітні програми з донорства органів необхідні для позитивного суспільного сприйняття цієї проблеми.

Водночас (63,2±2,4) % опитаних вважають проблемою донорства та трансплантації органів важливою для розвитку медичної допомоги в Україні.

Серед основних джерел інформації про донорство та трансплантацію органів (48,7±2,5) % респондентів назвали видатних медичних діячів та (29,7±2,3) % – Міністерство охорони здоров'я (МОЗ).

Так, при дослідженні соціально-психологічних факторів у хворих виявлено організаційні, культурно-освітні та комунікативні умови розвитку донорства та трансплантації органів.

Слід зазначити, що в ряді країн спостерігається недостатня компетентність медичних працівників, у тому числі лікарів, у питаннях трансплантації. При цьому медичні працівники є прогресивною частиною суспільства для впровадження інноваційних методів лікування різних захворювань і порятунку життів, саме на їх думку і ставлення орієнтуються звичайні люди. У зв'язку з цим було проведено соціологічне дослідження серед лікарів, які потенційно можуть бути залучені до трансплантаційних груп.

Так, результати наших досліджень серед анестезіологів показали, що серед анестезіологів значну частку ((69,3±2,4) %) становили чоловіки. За віковою групою респондентів було (16,8±2,2) % молодших 29 років, (43,9±2,3) % – від 30 до 49 років та 50–59 – 39,3 %. Стаж роботи 5–15 років становив (41,3±2,3) % та понад 15 років, відповідно – (58,7±2,3) %. Стаж від 5 до 10 років у цьому закладі, на цьому робочому місці – (43,7±2,3) %. Понад 10 років, відповідно, – (56,3±2,3) %. Вищу кваліфікаційну категорію зі спеціальності отримали (55,4±2,3) % респондентів, першу кваліфікаційну категорію – (44,6±2,3) %.

Таким чином, можна констатувати, що респонденти були досить кваліфікованими лікарями-анестезіологами.

Опитування респондентів виявило, що (55,2±2,3) % респондентів не були знайомі із Законом України від 17 травня 2018 р. № 2427-VIII «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини».

Із наказом МОЗ України від 09.11.2020 р. № 2559 «Про деякі питання удосконалення роботи відділень анестезіології та інтенсивної терапії закладів охорони здоров'я» не знайомі були (35,3±2,2) % опитаних.

Із наказом МОЗ України від 21.07.2021 р. № 1500 «Про затвердження Положення про регулювання діяльності трансплант-координаторів» позитивно відповіли лише (22,7±2,0) % респондентів, (59,4±2,3) % – із законом не знайомі, а (17,9±1,8) % – не захотіли відповідати.

На запитання «Чи знаєте ви Інструкцію щодо заповнення форми первинної облікової документації № 012/о «Акт констатації смерті людини на підставі діагностичних критеріїв смерті мозку», затверджену наказом МОЗ України від 23.09.2013 р. № 821?» майже половина – (49,2±2,3) % – з інструкцією не знайомі.

Проведене дослідження показало, що з основними нормативно-правовими документами сфери трансплантології лікарі-анестезіологи в більшості випадків не знайомі, що керівниками ЗОЗ не забезпечено належне ознайомлення лікарів-анестезіологів з даними документами, що неодмінно позначається на якості органного донорства.

На запитання «Чи готові ви у разі потреби співпрацювати з бригадою трансплантологів?» (57,2±2,3) % відповіли, що не готові, а (9,9±1,4) % – не відповіли зовсім.

На запитання «Чи знаєте ви клінічні ознаки смерті головного мозку?» три чверті респондентів відповіли, що не знають. На запитання «Чи схвалюєте ви посмертне органне донорство?» майже половина респондентів відповіла «ні».

З відповідей на запитання «Чи працювали ви з бригадою лікарів з вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації (наказ МОЗ України № 1184)?» з'ясувалося, що 81 % респондентів ніколи не працював у бригаді і не має досвіду з вилучення анатомічних матеріалів для трансплантації.

З одержаних відповідей респондентів щодо наведеного блоку питань можна констатувати, що сформовано неадекватне ставлення лікарів-анестезіологів до трансплантаційної служби.

Зі слів академіка НАМН України О. С. Ніконенко, «Якщо говорити про реаніматологів та анестезіологів, безперечно, їх потрібно доучити. Цикли тематичного удосконалення для таких фахівців обов'язково мають існувати» [6].

Проведений аналіз соціологічного дослідження серед лікарів-невропатологів показав: що, на думку (69,9±2,2) % респондентів, трансплантологія органів у нашій країні перебуває у відстаючих серед світових країн. (72,9±2,2) % респондентів вважають, що в країні існує проблема нестачі донорських органів для пересадки всім хворим, які її потребують. (72,2±2,2) % респондентів не згодні заповідати свої органи після смерті.

На питання «З якою інформацією з донорства та трансплантації органів ви переважно стикаєтесь, із позитивною чи негативною?» (19,4±1,9) % респондентів відповіли «переважно з позитивною», (23,4±2,1) % – більше бачили негатив, (27,3±2,2) % – не зустрічалися ні з тією, ні з іншою. (58,8±2,4) % респондентів вважають, що не багато мешканців нашої країни могли б дати згоду на використання своїх органів після смерті для пересадки, (21,6±2,0) % – уникли відповіді.

Не знають, як можна висловити своє волевиявлення щодо посмертного донорства, (73,4±2,2) % респондентів, і лише (14,6±1,7) % – знають інформацію з даної проблеми.

Про сучасні клінічні можливості програм трансплантації органів та тканин у нашій країні (20,6±2,0) % респондентів інформовані досить, (39,6±2,4) % – мають інформацію, але хочуть більше, а (39,8±2,4) % – інформації не мають взагалі. (39,6±2,4) % опитаних респондентів вважають посмертне органне донорство звичайною клінічною практикою, (45,8±2,4) % – вважають можливим лише в обмеженому переліку, а ось (14,6±1,7) % – посмертне донорство не схвалюють. (45,1±2,4) % опитаних респондентів вважають розвиток програми трансплантації органів та тканин необхідним для порятунку життів, однак (54,9±2,4) % респондентів вважають, що клінічна практика трансплантації органів у сучасній економічній ситуації є скрутною медичною допомогою.

Безпосередньо не брали участь у реалізації програми трансплантації органів (97,4±0,8) % опитаних лікарів-невропатологів.

Аналіз отриманих результатів соціологічного дослідження лікарів-невропатологів показав, що обізнаність лікарів-невропатологів про сучасні можливості трансплантології та її складових є недостатньою, немає належних знань про трансплантацію донорських органів, не сформовано позитивну мотивацію до органного донорства.

Висновки

Результати власних досліджень у поєднанні з аналізом роботи вітчизняних та зарубіжних авторів дозволяють сформулювати основні фактори донорства органів, впровадження яких зробить значний внесок у розвиток трансплантації органів у країні.

1. Трансплантація – це глобальна сучасна проблема, яка вимагає цивілізаційного підходу, причому не тільки з боку висококваліфікованих фахівців

з трансплантації, але і з боку громадськості, яка повинна бути підготовлена до свідомого донорства, щоб зрозуміти, що кожен може врятувати чиесь життя.

2. Актуальним є формування прагматичного раціонального підходу до проблем донорства органів та трансплантації органів через спеціальні психологічні, соціальні, освітні програми. Практично виникає необхідність створення механізмів залучення населення до «волі» своїх органів. Ці програми повинні поширюватися на певні групи населення з урахуванням віку, професій, релігії та освіти, що померлі можуть і повинні не тільки служити соціальним потребам суспільства.

3. Слід розробити спеціальні професійні програми для підготовки анестезіологів, невропатологів, які беруть участь у трансплантаційних командах органів та фахівців, які надають допомогу професіям (трансплантаційні координатори та соціальні працівники). Програми повинні містити професійну і правильну базу, яка відома процесами донор-

ства трансплантаційного органа і тканин методом репродуктивної трансплантації.

4. Необхідно створити національну концепцію донорства та трансплантації органів, яка б визначала основні ідеї та напрямки її розвитку, програму посмертного донорства, яку слід розуміти без ворожості, упередженості, упередженості, амбівалентності.

Ефективність донорських послуг значною мірою залежить від медико-правового забезпечення медичного персоналу прийняття ідеї продовження життя безнадійних пацієнтів шляхом трансплантації органів, правильної комунікаційної підтримки проблеми в суспільстві.

Перспективи подальших досліджень полягають в обґрунтуванні необхідності створення спеціалізованої інформаційно-психологічної служби у регіональних (обласних) центрах органного донорства та трансплантології для населення, й учасників бригад вилучення анатомічних матеріалів людини, призначених для трансплантації.

Список літератури

1. *Корольова В.* Особливості регулювання трансплантації органів: правовий аспект / В. Корольова, Ю. Яценко // *Legal Bulletin*. – 2020. – № 1. – С. 66–71.
2. *Євхутіч І. М.* Законодавчі проблеми трансплантації як особливого методу лікування: порівняльний аспект / І. М. Євхутіч // *Соціально-правові студії*. – 2019. – № 3 (5). – С. 130–135.
3. *Guiding principles on human organ transplantation / World Health Organisation // Lancet*. – 1991. – Vol. 337. – P. 1470.
4. *Дзюба А. Є.* Цивільно-правовий механізм надання згоди на посмертне донорство органів і тканин у цілях трансплантації: європейський досвід та українські перспективи / А. Є. Дзюба // *Прикарпатський юридичний вісник*. – 2022. – № 6 (47). – С. 64–38.
5. *Тернова С.* Розвиток органної трансплантації залежить від можливостей діагностики смерті мозку / С. Тернова. – 2019. – Режим доступу : <https://www.vz.kiev.ua/rozvytok-organnoyi-transplantatsiyi-zalezhyt-vid-mozhlyvostej-diagnostyky-smerti-mozku/>.
6. *Howell M.* Access to Transplantation: Balancing Efficiency and Equity / M. Howell // *Transplantation*. – 2018. – Vol. 102, Iss. 2. – P. 185–186.
7. *Manyalich M.* The need and opportunity for donation after circulatory death worldwide / M. Manyalich, H. Nelson, F. L. Delmonico // *Current opinion in organ transplantation*. – 2018. – Vol. 23, Iss. 1. – P. 136–141. DOI <https://doi.org/10.1097/MOT.00000486>.
8. *Mancini D.* Selection of cardiac transplantation candidates in 2010 / D. Mancini, K. Lietz // *Circulation*. – 2010. – Vol. 122. – P. 173–183.

References

1. Korolova, V., & Yashchenko, Yu. (2020). Osoblyvosti rehulyuvannya transplantatsiyi orhaniv: pravovyy aspekt [Peculiarities of regulation of organ transplantation: legal aspect]. *Legal Bulletin*, 1, 66-71 [in Ukrainian].
2. Yevkhutych, I.M. (2019). Zakonodavchi problemy transplantatsiyi yak osoblyvoho metodu likuvannya: porivnyalnyi aspekt [Legislative problems of transplantation as a special method of treatment: a comparative aspect]. *Sotsialno-pravovi studiyi – Socio-legal studies*, 3(5), 130-135 [in Ukrainian].
3. World Health Organisation. (1991). Guiding principles on human organ transplantation. *Lancet*, 337, 1470.
4. Dzyuba, A.Ye. (2022). Tsyvilno-pravovyy mekhanizm nadannya zhody na posmertne donorstvo orhaniv i tkanyn u tsilyakh transplantatsiyi: yevropeyskyu dosvid ta ukrayinski perspektyvy [The civil-legal mechanism for granting consent for posthumous donation of organs and tissues for the purpose of transplantation: European experience and Ukrainian perspectives]. *Prykarpatskyu yurydychnyy visnyk – Carpathian Legal Bulletin*, 6(47), 64-38 [in Ukrainian].
5. Ternova, S. (2019). Rozvytok orhannoyi transplantatsiyi zalezhyt vid mozhlyvostey diahnostryky smerti mozku [The development of organ transplantation depends on the possibilities of diagnosing brain death]. [www.vz.kiev.ua](https://www.vz.kiev.ua/rozvytok-organnoyi-transplantatsiyi-zalezhyt-vid-mozhlyvostej-diagnostyky-smerti-mozku/). Retrieved from: <https://www.vz.kiev.ua/rozvytok-organnoyi-transplantatsiyi-zalezhyt-vid-mozhlyvostej-diagnostyky-smerti-mozku/> [in Ukrainian].
6. Howell, M. (2018). Access to Transplantation: Balancing Efficiency and Equity. *Transplantation*, 102(2), 185-186.

7. Manyalich, M., Nelson, H., & Delmonico, F.L. (2018). The need and opportunity for donation after circulatory death worldwide. *Current opinion in organ transplantation*, 23(1), 136-141.
8. Mancini, D., & Lietz, K. (2010). Selection of cardiac transplantation candidates in 2010. *Circulation*, 122, 173-183.

FACTORS OF ORGAN DONATION AND ORGAN TRANSPLANTATION DEVELOPMENT

G. I. Kovtun¹, O. A. Kaniura²

¹Heart Institute, Kyiv, Ukraine

²Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

Purpose: to conduct a sociological study among patients, neurologists, anesthesiologists, as potential participants in the process of organ transplantation and determine the factors for the development of organ donation and organ transplantation.

Materials and Methods. Medical and sociological research related to doctors-neuropathologists, doctors-anesthesiologists, and patients was carried out in the work. The survey covered a representative sample: 417 doctors-neuropathologists and 453 doctors-anesthesiologists of the municipal health care institutions of Ukraine and 411 patients of the Heart Institute of the Ministry of Health of Ukraine.

Results. Transplantology today has become one of the areas where advanced medical technologies are combined with many years of scientific experience. The urgency of the problem of improving the system of organ transplantation is due to the high prevalence of diseases leading to this category of surgical interventions. In Ukraine, against the background of the developing system of organ donation, such aspects as the specifics of the organization of the organ transplantation system, training of personnel for transplantation, the lack of analysis of the attitude of the population to organ donation, have not been sufficiently studied. However, one of the priority directions in solving this problem is to monitor the opinion of patients, anesthesiologists and neuropathologists in the context of the organization of the process flow of the organ donation and transplantation system.

In the article, with the help of a sociological study of patients, doctors-neuropathologists, doctors-anesthesiologists, potential participants in the process of organ transplantation, an attempt was made to isolate the factors of the development of organ transplantation, aimed at preserving the life of patients with end-stage heart, lung, liver and kidney diseases. It was found that the respondents do not have enough information on the developments regarding organ donation and transplantation, are not oriented in the modern regulatory framework, which hinders the already progress in this direction.

Conclusion. The obtained data confirmed the feasibility of isolating the factors of organ transplantation development aimed at preserving the life of patients.

KEY WORDS: sociological survey; neuropathologists; anesthesiologists; factors; donation; organ transplantation.

Рукопис надійшов до редакції 10.06.2024.

Відомості про авторів:

Ковтун Гаврило Ігорович – кандидат медичних наук, завідувач відділення хірургічного лікування патології міокарда та трансплантації органів та тканин людини № 6 Державної установи «Інститут серця МОЗ України»; ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9689-2055>.

Канюра Олександр Андрійович – доктор медичних наук, професор, заслужений лікар України, проректор з науково-педагогічної та лікувальної роботи, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6926-6283>.

Електронна адреса для листування: gavriil.kovtun@gmail.com